

מחלוקת הראשונים בענין צואה אי שרי לטלטלה

(שו"ע או"ח הל' שבת סי' שח סעי' לד)

הרב מרדכי גרינברג

תנן בשבת קכ"א ע"א: "כופין קערה ע"ג הנר בשביל שלא תאחוז בקורה ועל צואה של קטן". ואיתא עלה בגמ': "רב יהודה ור' ירמיה בר אבא ורב חנן בר אבא איקלעו לבי אבין דמן נשיקיא לרב יהודה ורב ירמיה בר אבא איתו להו פורייתא (מיטות ליישב עליהן - רש"י) לרב חנן בר רבא לא איתו ליה (והושיבוהו לארץ - רש"י) אשכחיה מחני ליה לבריה ועל צואה של קטן מפני קטן א"ל (רב חנן שהיה כעוס ומתכוין להקניטו לר' אבין - רש"י) אבין שטיא מתני ליה שטותיה לבריה והלא היא עצמה מוכנת לכלבים (ולמה לי לכפות כלי יפנוה משם שהרי ראויה להטלטל - רש"י) וכ"ת דלא חזיא ליה מאתמול (שהיום נולדה - רש"י) והתניא נהרות המושכין ומעיינות הנובעין הרי הן כרגלי כל אדם (שמעינן מינה דמותרין בטלטול ואע"ג דמאתמול לא הווי הני קמן כיון דאורחיהו בהכי דעתיה עליהו ה"נ כיון דאורחיה דקטן בהכי דעתיה עליה דלכי תיתי יאכילנה לכלבים - רש"י) ואלא היכי אתנייה אימא על צואה של תרנגולין מפני קטן ותיפוק ליה דהוי גרף של רעי" וכו', ומסיק דאיירי באשפה שבחצר, דשם לא הוי גרף של רעי, דאין זה מקום דירה. ולפי סוגית הגמ' מותר לטלטל צואה של אדם, לא רק מדין גרף של רעי, אלא משום שאינה מוקצה כלל, שהרי היא ראויה לכלבים. ומותר לפ"ז לטלטלה גם מחצר שאינה מקום דירה.

אבל הרי"ף והרא"ש שם פט"ז סי' יא לא כתבו כן, וז"ל: "ואוקימנא של תרנגולין ובחצר אחרת אבל צואה של תרנגולין ושל בני אדם ובאותה חצר מותר". ולפ"ז אין חילוק בין צואה של תרנגולין לשל בני אדם, ובשניהם מותר לטלטל באותה חצר, ומדין גרף של רעי, ובחצר אחרת אסור, דאין לצואה דין מאכל של כלבים, וזה דלא כמסקנת הגמ'. וכתבו הרשב"א והרמב"ן שהרי"ף לא גרס בגמ' כגו' רש"י, אלא כגו' הגאונים, וה"ג: צואה של קטן גרף של רעי הוא. ולפ"ז לא היה קשה לגמ' שצואה של בני אדם הוי מוכן לכלבים.

אבל הגר"א בבאורו לסי' שח סק"פ, כתב שקשה למחוק סוגיא שלמה מהגמ'. ועוד הקשה, שלפי פירושם ברי"ף אין חילוק בין צואה של תרנגולים לצואה של אדם, וכל החילוק הוא בין אותה חצר לחצר אחרת.

וא"כ אמאי כתב הרי"ף "ואוקימנא של תרנגולין ובחצר אחרת, אבל צואה של תרנגולין ושל בני אדם ובאותה חצר מותר". ולמה הזכיר בני אדם כלל, לא היה לו לחלק אלא בין אותה חצר לחצר אחרת. ויותר קשה על הב"י שפ"י גם בדעת הטור כדבריהם ברא"ש וברי"ף, שאין לטלטל צואה של קטן אלא מדין גרף של רעי, והרי הטור לא הזכיר של בני אדם כלל, אלא כתב: "צואה של תרנגולין המונחת בחצר מותר להוציאה שהוא כגרף של רעי וכו' ואם הוא בחצר אחרת שאינו דר שם אסור להוציאו". משמע שאם היא צואה של אדם שרי גם בחצר אחרת. וכ"כ הטור להדיא ברמזים סי' יא בדעת הרא"ש: "אבל צואת תרנגולין באותה חצר ושל תינוק אפי' בחצר אחרת מותר להוציאה". וע"כ שהטור מפרש בדעת הרא"ש והרי"ף כגוי' הסוגיא דידן, שצואה של בני אדם מוכנת לכלבים ושרי בכל ענין, אף בחצר אחרת, ודלא כהב"י.

ולכן צ"ל בדעת הרי"ף והרא"ש שהיתה להם הגירסא דידן, אלא שהגירסא ברי"ף עצמו היא שונה במקצת. וכ"כ הב"ח בהגהותיו לרי"ף, שמצא גי' כזאת באלפסי ישן, וה"ג: אבל של בני אדם ושל תרנגולין באותה חצר מותר לכבדה ולהוציאה. דלפי גירסא דידן "של תרנגולין ושל בני אדם באותה חצר", קאי אותה חצר אבני אדם. ולפי"ז של ב"א בחצר אחרת אסור. אבל לפי גירסת הב"ח ברי"ף - "אבל של בני אדם ושל תרנגולין ובאותה חצר" - קאי אותה חצר אתרנגולין, אבל בשל בני אדם שרי אפי' בחצר אחרת.

ואולי אפשר להסביר במה תלויה מחלוקת הראשונים בגירסת הגמ'. דהנה הרשב"א הקשה כמה קושיות על גירסת רש"י. דרש"י גרס "וכ"ח נולד הוא והא תניא נהרות המושכין ומעיינות הנובעין הרי הן כרגלי כל אדם אלא כיון דהכי אורחיהו דעתיה עילוויי" ה"נ כיון דאורחיהו בהכי דעתיה עילוויי". והקשה הרשב"א:

א. הגמ' בריש ביצה אומרת: אי בתרנגולת העומדת לגדל ביצים נולד הוא. ואי איתא לפירש"י, מאי קושיא, הא כיון דאורחיהו בהכי דעתיה עילווי' ולא הוי נולד.

ב. מדאפליגו ב"ש וב"ה בשבת קמג ע"א אי מטלטלין עצמות וקליפין להדיא, או שמסלק הטבלה ומנערה, ואמאי אסר חד מינייהו לטלטל העצמות, והרי דעתיה למיהב לבהמה, דהתם בראויים לבהמה מיירי.

ג. אפר שהוסק ביו"ט דאמרינן בפ"ק דביצה דאסור, והא דעתיה אעצים המוכנים לתבשילו, וא"כ נימא דדעתיה נמי אאפרה. וע"ש שנדחק לפרש אליבא דרש"י.

ולכאורה כל קושיותיו אינן קשות. שהרי ביצה וקליפין ואפר אסורים משום נולד רק אליבא דר' יהודה, אבל לר' שמעון אה"נ דשרי, דלא ס"ל נולד [והא דביצה אסורה הוא משום הכנה]. ודברי הגמ' בשבת

דשרי משום דדעתיה עילוויי, הן לשיטת ר"ש, אבל לר' יהודה אסור משום נולד אעפ"י שדעתיה עילוויי. וא"כ מה הקשה הרשב"א מהא דביצה וקליפין ואפר שאסורין.

ונראה דבזה תליא מחלוקת הראשונים. דהנה הגמ' בעירובין מה ע"ב דנה בענין מי גשמים היכן קנו שביתה, וז"ל: "וליקני שביתה בעבים תפשוט מינה דאין תחומין למעלה מי' דאי יש תחומין ליקני שביתה בעבים. לעולם אימא לך יש תחומין ומיא בעיבא מיבלע בליעי (וכמאן דליתא דמו ולא קנו להו שביתה אמש - רש"י) כל שכן דהו להו נולד דאסורי (אפי' לטלטלן במקומן - רש"י)". והקשו התוס' שם: "וא"ת ולימא הא ר' שמעון דלית ליה מוקצה ולית להו נולד כדאיתא בריש ביצה וי"ל דבנולד כה"ג דדבר חדש שלא בא לעולם כל עיקר מודה ר"ש וכן באפר כירה שהוסק ביו"ט מודה ר"ש דאסור לכסות בו אא"כ ראוי לצלות בו ביצה". והוסיף המאירי שם, דלא דמי לנהרות המושכין, דשם המים בעולם אלא שלא הגיעו לכאן, ומשו"ה לא הוי נולד. והריטב"א הוסיף עוד, דגם לא דמי לביצה שנולדה דשרי ר"ש, משום שאין זה נולד מחודש לגמרי "שהיתה בעולם במעי אמה מיתה".

ולפי"ז ישנם שני סוגי נולד. יש נולד גמור כמו מים בעבים, וכן אפר כירה לדעת התוס', שבזה גם ר"ש מודה דהו נולד ואסור. ויש נולד שאינו גמור כמו נהרות המושכין וביצה, דבהן פליגי ר"י ור"ש. והרשב"א בביצה ח ע"א כתב שני הסברים אמאי אפר כירה הוי נולד: א. דאיתא כר' יהודה אבל לר"ש שרי. ב. כדברי התוס' שבנולד כזה אף ר"ש מודה. ויש מקום לברר, מה דינה של צואה שיצאה בשבת, האם דמי למים בעבים והווי נולד אפי' לר"ש, או דדמי לביצה, ולפי"ז יש לפרש בסוגיא דידן. שהגמ' הקשתה למה צריך לכפות כלי על הצואה, והרי היא מוכנה לכלבים, ואמרינן "וכ"ת דהו נולד", והיינו שנפרש את המשנה שאסור לטלטל - ורק לכפות כלי מותר - משום דהווי נולד. ולכאורה קשה, הרי ר"ש לית ליה נולד. ולכן פוי הרשב"א שקושית הגמ' היא אליבא דר' יהודה, והיינו שנעמיד את המשנה לדידיה דנולד אסור. וע"ז מתרצת הגמ' דהווי כמו נהרות המושכין דדעתיה עילוויי, ואין זה נולד אפי' לר' יהודה. וע"ז הקשה הרשב"א שפיר, שהרי ביצה ואפר וקליפות אסור לר' יהודה, אעפ"י שדעתיה עילוויי. ומשום כך כתב שאין גירסא זו נכונה.

אבל הראשונים האחרים אפשר שהיה קשה להם לפרש שכוונת הגמ' - כששאלה: וכ"ת נולד הוא - להעמיד המשנה אליבא דר' יהודה ודלא כהלכתא, ומשו"ה פוי שקושית הגמ' היא אליבא דר"ש, והיינו שהגמ' סברה בתחילה שצואה הוי כמים בעבים, שמודה ר"ש בנולד כזה. וע"ז משני הגמ' דלא דמי למים בעבים אלא לנהרות המושכין, שכל שדעתיה

עילויי' שודאי יבוא לא הוי נולד, ומשו"ה ביצה ואפר וקליפות באמת שרי, וכל הסוגיות שמבואר דהנהו אסורין, קאי רק לר' יהודה, וכמ"ש הרשב"א בביצה בפ"י הראשון, שגם אפר קאי לר' יהודה.

אמנם קצת קשה לפי"ז, שהרי לפי הרשב"א לא גרס הרי"ף את השקלא וטריא, משום שלר' יהודה א"א לומר שדעתיה עילוי'. אבל הרי"ף הרי פוסק כר"ש, ולר"ש אפשר היה לומר שצואה ראויה לכלבים ולא הוי נולד ושרי לטלטלה. וצ"ל שכיון שלשיטת הרשב"א הרי"ף לא גרס את הסוגיא, שוב אין לנו מקור לזה שמותר לטלטל צואה של בני אדם משום דחזיא לכלבים.